

müş, onun yerine Türkmenler'in başına Ali Bey geçmiştir. Eflâkî bu meşhur Türkmen beyini gazi ve bahadır olarak tavsif eder ve ak börk giyilmesini onun âdet haline getirdiğini söyler (*Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 485). Gerçekten Türkmenler o zamana kadar kızıl börk giymekteydi (Sümer, I [1969], s. 49). Ali Bey'in de kayınpederi gibi Avşar boyundan bir Türkmen olduğu tahmin edilebilir. 1262'den 1277'ye kadar Selçuklular'a bağlı kalan Ali Bey, İlhanlı ve Selçuklu gücüne karşı dikkatli bir siyaset güttü. Fakat 1276'da Hatiroğlu, 1277'de Karamanlı isyanları ve Cimri olayından, ayrıca I. Baybars'ın Anadolu'ya gelişinden doğan iktidar boşluğundan istifadeyle bağımsızlık sevdasına kapıldı. Ancak 1277'de yakalanarak Karahisarı-sâhib'e (Afyonkarahisar) sürüldü ve orada üzüntüden öldü.

Ali Bey'in yerine tayin edilen Türkmen beyinin adı belli değildir. Fakat bu sırada Yukarı Menderes havzasında Germiyanlılar'ın etkili olmaya başladığı, Menteşe Bey'in de bu yöreden batıya gittiği bilinmektedir. Bunun yanında yörede Tuğrul Bey adlı bir beyden de söz edilmektedir. Tuğrul Bey, 1290 yıllarında diğer Türkmenler'le birlikte İlhanlı idaresine karşı yeniden büyük bir harekete girişmişti.

Bu arada, Ali Bey'in oğlu olup hânedana adını veren Şücaüddin İnanç Mehmed Bey'in bu harekete karşı olduğu tahmin edilebilir. Nitekim isyanın Geyhatu Han tarafından bastırılmasından sonra isyana katılmayan İnanç Bey, İç Batı Anadolu'nun en önemli merkezi Denizli'ye tayin edildi (1292). İnanç Bey 1336'ya kadar idarede kalarak İnançoğulları Beyliği'nin gerçek anlamda kurucusu oldu. Ancak bu

sırada İnançoğulları'nın arazisi bir hayli küçülmüş bulunuyordu ve 1310'da Germiyançoğulları hâkimiyetlerini antik Lykus (Çürüksu) vadisine kadar yaymışlardı. İnanç Bey kuzeyindeki Germiyançoğulları dışında Hamidoğulları, Menteşeoğulları ve Aydınçoğulları ile de çok yakın ilişkiler kurdu.

XIV. yüzyıl başlarında İnançoğulları Beyliği, küçük arazisiyle Batı Anadolu Türkmen beylikleri arasında önemli bir yer tutmaktaydı. Hatta bir bakıma onların, özellikle de Menteşeoğulları ve Aydınçoğulları'nın en önemli insan gücü ve malzeme üssü durumundaydı. Bundan dolayı zaman zaman Aydınçoğulları ve Menteşeoğulları'nın Denizli'ye de hâkim olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Ancak muhtemelen bu bir hâkimiyet meselesinden değil çok yakın iktisadî ve siyasî iş birliğinden kaynaklanmıştır. İnanç Bey siyasî varlığını İlhanlı idaresiyle yakın münasebete bağlamıştı. Bu sebeple Timurtaş'ın 1326'daki hareketinde vergiyi kabul etmiş, İlhanlı Devleti'nin sona ermesine kadar "Toğuzlu" (Tonuzlu / Denizli) vergisi İlhanlı kayıtlarında yer almıştır. Timurtaş ve İlhanlı etkisinin kaybolmasından sonra beylik Germiyanlılar'ın baskısına mâruz kaldı.

733 yılı Ramazanında (16 Mayıs – 14 Haziran 1333) Denizli'ye gelen ve İnanç Bey ile görüşerek ondan yakın ilgi gören İbn Battûta şehri ve İnançoğulları ailesini ayrıntılı biçimde anlatır (*Seyahatnâme*, I, 317-320). Denizli'nin canlı ve etkili sosyal ve ekonomik hayatını aktaran İbn Battûta ahîl hakkında da bilgi vermektedir. 1336 yılında Mehmed Bey ölünce yerine oğlu Murad Arslan Bey geçti. Murad Arslan Bey ilmi çalışmaları teşvik ederek Türkçe kitap yazılmasını destekledi. 1362'den önce vefat eden Murad Arslan Bey'den sonra yerine geçen oğlu İshak Bey de ilmi çalışmalara önem verdi, bu arada bir medrese yaptırdı. Onun adını taşıyan medrese XVI. yüzyılda da varlığını sürdürüyordu. İnançoğulları muhtemelen 1368'de Germiyançoğulları'nın hâkimiyetini tanımıştır. Ancak İshak Bey, 1391'de Yıldırım Bayezid Denizli'ye geldiği sırada sağ olup bazı emlakını ona satmıştı. Yıldırım Bayezid daha sonra bu emlakı Germiyançoğulları'na verdi.

İnançoğulları Beyliği, Güneybatı Anadolu'nun XIII. yüzyıl ortalarındaki en önemli gücüydü. Fakat erken tarihlerde baş kaldırması ezilmesine yol açmıştır. Kayı boyunun hâkim unsur olduğu sanılan ve insan varlığı Menteşeoğulları ile Aydın Bey-

liği'nin esasını oluşturan bu beyliğin büyük Türkmen kitlesi üzerindeki hâkimiyeti tam olarak bilinemeyen bazı sebeplerle Hamidoğulları'na geçmiş, Ali Bey'den itibaren nüfuzları daralarak yalnız Denizli çevresindeki nisbeten küçük bir sahada hâkim olmuştur. Ancak bu saha yine de önemli bir yerdir. Nitekim İnançoğulları Hamid, Germiyan, Aydın ve Menteşe beylikleriyle ilişkilerini uzun süre başarı ile sürdürmüşlerdir. İnançoğulları zamanında Denizli şehri önemli bir iktisadî merkez olarak ortaya çıkmıştır. Lâdik şehrinin yerli Rumlar'ının kısmen tesirine rağmen burası tam bir Türk şehri olmuş, 20.000 kadar nüfusu ile yörenin en kalabalık merkezi haline gelmiştir.

Beyliğin dikkate değer bir faaliyeti de Türkçe'yi bir ilim dili yapmaktaki katkısıdır. Zira İnançoğulları beyleri Türkçe eser yazılmasını teşvik etmiştir. Adlarına yazılan Türkçe tefsirler dönemin en önemli örneklerini oluşturur. Bunun bir sonucu da eğitim hayatında görülür. Ancak Denizli'de oldukça sık olan zelzeleler onlardan kalan yapıları yok etmiştir. XIII. yüzyıl ortalarında bazı siyasî hadiselerle karışan İnançoğulları'nın bu dönemde sessiz kalan kuzeybatı ucu, XIV. yüzyılın ikinci yarısında yöredeki Türkmenler'in liderliğini üstlenerek Osmanlı Devleti'nin teşkilinde rol oynamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bibî, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye*, s. 729; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 71; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 485-486; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 317-320; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 295; İsmail Hakkı [Uzunçarşılı], *Kitabeler II*, İstanbul 1347/1929, tür.yer.; a.mlf., *Anadolu Beylikleri*, s. 38-39; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, 64-65; Tuncer Baykara, *Denizli Tarihi (İkinci Kısım: 1070-1429)*, İstanbul 1969; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 514-518; Mustafa Çetin Varlık, *Germiyançoğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974, tür.yer.; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 311-312; Ahmed Tevhid, "Denizli (Lâdik) Emâreti", *TOEM*, sy. 13 (1328), s. 809-813; Ali, "İnançoğulları", *TTEM*, sy. 10/87 (1341), s. 255-264; Köprülüzâde M. Fuad, "Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar", *TM*, II (1926), s. 1-32; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 48-49.

TUNCER BAYKARA

Murad Arslan Bey dönemine ait gümüş sikke (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Teşhir, nr. 1341)

İNAT (الْإِنَاد)

Sözlükte "uzaklaşmak, topluluktan ayrı durmak, yoldan çıkmak, haktan sapmak" gibi anlamlara gelen inâd ve aynı kökten muâne, birer ahlâk kavramı olarak ge-

nellikle "kişinin bir görüş, inanç ve davranışı doğru olduğunu bilmesine rağmen reddetmesi, aykırı davranmakta direnmesi" şeklinde açıklanmaktadır. Kaynaklarda kavramın bu anlamına, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in İslâm'ın hak din olduğunu vicdanen kabul ettiği halde "Yeğenin peşine takıldı" şeklinde kınanacağı korkusuyla ölünceye kadar inkârcılıkta direnmesi örnek gösterilir (*Lisânü'l-Arab*, "and" md.; *Tâcü'l-arûs*, "and" md.).

Kur'an-ı Kerim'de dört âyette anîd (inatçı) geçmekte olup tefsirlerde bu kelime, "gerçeği kabul edip ona teslim olmamakta direnen isyankâr kişi" diye açıklanmaktadır (Kurtubî, IX, 57; Şevkânî, II, 574). Bu âyetlerin birinde, ısrarla iyiliği engelleyen ve Allah'tan başka tanrı edinen inkârcı kişi bu sıfatla anılmakta (Kâf 50/24-26), iki âyette de kelime, "cebbâr" nitelemesiyle birlikte önder ve yönetici konumundaki kimseler için kullanılmaktadır (Hûd 11/59; İbrâhîm 14/15). Hz. Peygamber'in, "Yâ rabbi, beni zorba ve inatçı olmaktan koru!" (İbn Mâce, "Et'ime", 6; Ebû Dâvûd, "Et'ime", 17) şeklindeki duasında da zorbalıkla inatçılık arasındaki ilişkiye ve bu huyların ahlâkî tehlikesine dikkat çekilmiştir. Müddessir sûresinde (74/16), Allah'ın kendisine birçok nimet vermesine rağmen yine de O'nun âyetlerini tanımamakta direnen inkârcı kişi de anîd sıfatıyla nitelenmekte ve kınanmaktadır. Âyetlerden anlaşıldığına göre Kur'an-ı Kerim'de inat kavramı inkâr ve şirk kavramlarına, özellikle "İslâmî değerlere karşı küstahça direnmek, akıl ve vicdanın ziyade bencil ve ilkel duyguların etkisiyle hareket etmek" anlamını ifade eden "cehl" (bk. CÂHİLİYE) terimine yakın bir mâna taşımaktadır. Nitekim Bu-hârî de *el-Câmi'u's-şâhîh*'te müşrikler ve mürtedler, müslümanlara kin besleyen yahudiler, İslâm'ın kesin hükümlerini tanımamakta ısrar edenler, meşrû oteriteye baş kaldıran Hâricîler gibi zümrelere dair hadisleri topladığı seksen sekizinci kitaba "Mürtedler ve inatçıların tövbe davet edilmesi ve bunlarla savaşılması ..." şeklinde başlık koymuştur. Bu âyet ve hadisler gerçeğe saygılı olmanın, doğru fikirleri kabul etmenin, haklı önerilere değer verip yanlış fikir ve davranışları terketmenin İslâmî terbiye ve ahlâkın gereklerinden olduğunu göstermektedir.

Felsefe ve kelâm literatüründe, her şeyin vehim ve hayalden ibaret olduğunu savunarak eşyanın gerçekliğini inkâr eden

sofistlere "indiyye" (rölativist), bunlardan kendi görüşünde direnip başkalarına hiçbir hak tanımayan gruba da "inâdiyye" (dogmatik) denilmiştir (Tehânevî, II, 956).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "and" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 956; *Tâcü'l-arûs*, "and" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "and" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "and" md.; İbn Mâce, "Et'ime", 6; Ebû Dâvûd, "Et'ime", 17; Kurtubî, *el-Câmi'*, IX, 57; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut 1412/1991, II, 574.

MUSTAFA ÇAĞRICI

el-İNÂYE

(النَّيَاة)

Ekmeleddin el-Bâberî

(ö. 786/1384)

tarafından

Burhâneddin el-Merginânî'nin
el-Hidâye adlı eserine yazılan şerh
(bk. el-HİDÂYE).

İNÂYET

(النَّيَاة)

Allah'ın kâinat hakkındaki
küllî bilgisi ve takdiri anlamında
felsefe terimi.

Sözlükte "isteme, amaçlama, ilgilenme, önem verme" gibi mânalara gelen **inâyet** kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte sözlük anlamıyla hadislerde yer almıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "any" md.). İslâmî kaynaklarda inâyetin genellikle Allah'a izâfe edilerek **inâyetullah** şeklinde yaygın bir kullanımı bulunmakta olup bununla Allah'ın yardımı, lutfu, koruyup gözetmesi kastedilir; bu mânasıyla inâyet esasen müheymin, rezzâk, hâfız ve mukît gibi ilâhî isimlerde mündemiçtir.

İslâm felsefesinde bir terim olan inâyet, muhtemelen Eflâtun ve Aristo'nun gayeci âlem anlayışlarının ve Yeni Eflâtunculuğun etkisiyle bu felsefeye intikal etmiştir. Genellikle sudûr doktrinini savunan İslâm filozoflarına göre inâyet, Allah'ın küllî bilgisi ve takdirinin kâinatın varlığı ve iyiliği yönünde tecelli etmesidir. Allah mutlak iyi olduğu için bilgi ve takdiri de en iyi ve mükemmel bir nizam olarak dışa vurmakta ve bu suretle varlık gerçekleşmektedir. Nitekim İbn Sînâ inâyeti, "Tanrı bilgisinin bütün varlığı kuşatması ve varlığın en güzel bir nizama göre meydana gelmesine rızâ göstermesidir" diye tarif eder (*eş-Şifâ' el-İlâhiyyât*, s. 415). Aynı filozof, bir başka eserinde de Tanrı'nın yaratıcı bilgisinin dışında ayrıca

bir talep ve kastı olmaksızın varlığın en güzel bir nizama göre bilinene uygun olarak meydana geldiğini söyler (*el-İşârât*, III, 298-299). Bu ifade, kâinatın bir taşma ve sudûr tarzında meydana gelmesi için Allah'ın ezeli bilgisinin yeter sebep olduğunu belirtmektedir. Filozof sudûrın bir inâyet olduğu görüşünü şöyle temellendirir: "Külli nizam, planlanmış gerekli zamanla birlikte ezeli bilgide bulunur ve bu nizam O'nun mâkul feyezânı olarak tertip ve tafsilâtıyla O'ndan feyezân eder. İşte bu inâyettir" (a.g.e., III, 131, 132). Şu halde İbn Sînâ inâyeti şu şekilde anlamaktadır: Zorunlu varlık olan Tanrı'nın kendisini bilmesinin bir neticesi olan bu âlem zorunlu olarak O'ndan meydana gelir. Bu süreçte Tanrı'nın hususi bir kastı ve talebi bulunmamakla birlikte varlığın bu şekilde olması O'nun ilminin bir sonucudur ve O'nun rızasına uygundur. Bizâtihi hayır olan Tanrı âlemdaki iyilik nizamının kaynağıdır; O, son derece yetkin ve güzel olduğu ve hiçbir şeye muhtaç bulunmadığı için âlem olabilecek en iyi, en ideal bir nizam olarak yine en mükemmel bir şekilde O'ndan feyezân eder. Her ne kadar âlemin yaratılmasında Tanrı'nın bir kastı yoksa da âlemden asla bir abes (saçmalık) yahut bir tesadüf yoktur. O'nun bu bilgisinin gereği olarak âlemin belirlenmiş plana göre O'ndan feyezân etmesi ve bir hayır düzenine göre işleyişi Tanrı'nın inâyetidir. Filozofun bu inâyet anlayışının onun kazâ ve kader görüşünün bir ifadesi olduğu söylenebilir; kazâ ve kaderle ilgili cümlelerini inâyete ilgili cümlelerin takip etmesi de bu hususu doğrulamaktadır (*eş-Şifâ' el-İlâhiyyât*, s. 414).

Fârâbî'nin görüşleri de halefi İbn Sînâ felsefesinden pek farklı değildir. Nitekim onun, "Şanı yüce Tanrı bütün âlemin yöneticisidir, bir hardal tanesi bile O'ndan uzak kalmaz. O'nun inâyeti en küçükten en büyüğe kadar bütün âleme yayılmıştır. Âlemin bütün cüzleri ve onların durumları en sağlam ve en uygun biçimde yerleştirilmiştir" (*el-Cem'*, s. 103) şeklindeki ifadesi, inâyetle Allah'ın bilgisi arasındaki sebep-sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır.

İnâyet kavramına sisteminde en fazla ağırlık veren düşünür İbn Rüşd'dür. İbn Rüşd'ün Allah'ın varlığına dair ortaya koyduğu iki delilden biri inâyet, diğeri ihtirâ'dır. Filozofun, Kur'an'ın üzerine dikkat çektiği ve şeriata en uygun yol olarak tavsiye ettiği bu iki delilden inâyet iki esasa dayanır. Birincisi, yeryüzündeki bütün varlıkların insanın varlığına uygun bulun-